

DERLEME**DEVLET VE KADIN(LAR)**

Sibel ÖZBUDUN*

"Tahayyül gerçek olmayan değil, gerçek olmayanın gerçekten ayırt edilemezliğidir."¹

"Burası ne kadar bakımsız. Gelin bir de Dışişleri konutunu görün, çiçek gibi yaptım." Sözcükler tamına böyle olmayabilir. Ancak Türkiye'nin yeni "first lady"si Hayrünisa Gül'ün Cumhurbaşkanlığı köşkünü ilk gördüğünde söylediği rivayet edilen ilk şey, "mealen" bu. Gelin biraz "hermönötik", yani "tefsir" yapalım. Bir başka deyişle, bu kısa ve "veciz" iki cümlemin "anlam katmanlarını" eşelemeye çalışalım.

İlk elde, selef ve halef ilişkileri içinde olan iki "First lady" arasında (pek de) örtük (olmayan) bir rekabetin dışavurumu olarak okunabilir bu cümleler. Tesettürlü bir "First lady" ve onun "kamusal alan" ilan edilmiş Cumhurbaşkanlığı köşküne girmesi olasılığı etrafında kopartılan fırtınadan haberdar olmayanlar için, üst katlarda cereyan eden bir "kadın rekabeti" olarak okunup geçilebilir bu cümleler. Ve de "kadın nerede olursa olsun, kadındır" gibi bir klişenin bir kez telaffuz edilmesine yol açarak (Anlam katmanı no. 1).

Ancak sözü edilen tartışmalar konusunda bilgi sahibi bir dinleyici/okur, biraz daha derinlere doğru sürdürecektir eşelemesini. Ve olasılıkla Hayrünisa Gül'ün cümlelerini, tesettürlü olduğu ve bu İslami simgeyi taşımadaki ısrarından vazgeçmeye yanaşmadığı için kocasının Cumhurbaşkanı seçilmesi olasılığı e-muhtıralara, milyon kişilik "Cumhuriyet yürüyüşleri"ne, Anayasa değişikliklerine, referandumlara, erken seçimlere... velhasıl geçtiğimiz ayların siyasal-toplumsal depremlerine yol açan bir kadının, kocası tüm bu badireleri atlatıp da nihayet köşke çıktıktan sonra, kendisine yasaklanan "kamusal alan"ı özgül temellük ediş tarzı olarak da okumaya kalkışabilir. "Üzerinde bu kadar patırtı kopardığınız, beni layık görmediğiniz yer bu mu? Başı açık/laik selefim buraya

hiç bakamamış. Ben burayı 'çiçek' gibi yapayım da görün..." (Anlam katmanı no. 2)

Öte yandan, dinleyici/okur kadın/toplumsal cinsiyet konularında biraz inceltilmiş bir duyarlılığa sahipse, bu söylemde çatışan iki siyasal projenin (kabaca "laiklik-İslamcılık" diyelim bunlara) cinsiyetlendirilmiş, "kadıncalaştırılmış" dışavurumuna ("çiçek gibi yapmak") da takılmazlık etmeyecektir. Öyle ya, Hayrünisa Hanım'ın sözleri, "Bizim safın kadınları - inanmış, Müslüman kadınlar, laik kadınlardan daha hamarat, daha zevkli, daha 'dişi kuş'tur" gibi bir anlam da yüklenmektedir ister istemez. Evlenip de tesettüre girdikten sonra yoksun bırakıldığı (burada yoksun bırakan hem kendisinden oldukça genç bir kadınla evlenip onun orta öğrenimini yarıda bırakmasına yol açan "muhafazakar" koca, hem de tesettürlü kadına yüksek öğrenim hakkını -ilkece-tanımayan "ilerici/Aydınlanmacı" devlettir) öğrenim hakkı için mücadele veren, bu uğurda AİHM kapısına dayanmaktan çekinmeyen bir kadın için ilginç bir "öz algısı"...(Anlam katmanı no. 3)

Daha usta hermönötikçiler, söylem analizcileri, "anlam katmanları" nı daha da derinlere doğru eşeleyebilirler; benim gibi bir acemiden buraya kadar. Zaten varmayı istediğim derinliğe ulaşmış bulunuyorum...

"Kadın sorunu" Türkiye'de "ikinci kuşak feministler" in boy vermesinden çok önceleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin (ve onun öncesinde de Tanzimat ve Meşrutiyet reformizminin) gündemindeydi - ama örneğin Batı Avrupa ülkeleri ya da ABD'de olduğu üzere kadınların hak mücadelelerinin bir sonucu olarak değil de², yönetici elitler tarafından kaçınılmaz hale geldiği tespit edilen bir "yenileşme, reformasyon, modernleşme" sürecinin bir unsuru olarak. Cumhuriyet'in gerisini bir yana bırakacak olursak, Cumhuriyet Devleti'nin kuruluşundan bu yana kadınlara yönelik olarak gerçekleştirilen düzenlemelerin tümünün, [bu meyanda tüm yurttaşlar için parasız, zorunlu ve karma ilköğretimi içeren Tevhid-i tedrisat yasası (1924),

*Dr., Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Öğretim Görevlisi

Hilafetin, Şeriat ve Evkaf Vekaletinin ve Şeriat mahkemelerinin kaldırılması, Medenî Kanun'un kabulü (1926), kadınlara önce yerel yönetim (1928) ardından da milletvekili seçimlerinde (1934) seçme ve seçilme hakkının tanınması... köşe taşları sayılabilir] kurucu elitlerin gözünde, kadınların iktisadî-siyasal-toplumsal konularında iyileştirmelerden çok, "Türk modernizasyonu"nun temel unsurlarından laikliği yerleştirme/kurumsallaştırma girişimleri, bir başka deyişle bir "imaj sorunu" olarak görüldüğünü düşünmek için pek çok neden vardır.³

Daha önce pek çok kez işlendiği için burada ayrıntılandırmayacağım bu ön-mülhazalar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerinde denetim konusunda rekabet eden iki farklı kesiminin "kadın projeleri"ni irdelemenin zeminini oluşturmaktadır. Bu iki kesimi, asker-sivil modernleşmeci/Batıcı devlet eliti ve kültürel muhafazakarlığı (yeniden yorumlanmış, ya da modernize bir) yerel-İslamî söylem çerçevesinde ifade eden yükselen sınıf, Anadolu burjuvazisi olarak teşhis edelim, dilerseñiz. Kuşkusuz ki İslamî burjuvazinin temsilcilerinin (AKP) küresel neo-liberal eğilimlerle daha uyumlu söylem ve uygulamalarını kendi çıkar ve projeleriyle daha uyarlı bulan İstanbul merkezli bir büyük burjuvazinin varlığı, analiz çerçevesini daha çetrefilleştirmektedir. Ancak bu kesimi şimdilik, iki rakip proje arasında, kadınlarının marka eşarplarla Umre'ye gitmesi ile "kadınların eve kapatılmasını öngören bir 'gizli gündem'den korkma" arasında salınmaktan ve nihayetinde piyasanın İslamcılara da evcilleştirip sakıncasızlaştıracak her şeye kadar gücüne iman etmekten başka bir önerisi olmaması nedeniyle, bu irdelemenin dışında tutabiliriz.

Bu yazıda, her iki "kadın projesi"nin de özünde ataerki olduğunu ve kadınların bedenleri üzerinde yürütülen bir iktidar mücadelesinden başka bir şey olmadığını iddia edeceğim. Ve bunun da ötesine geçerek, gerçekte tüm versiyonlarıyla "Devlet"ten söz etmenin, aslında ataerkiden söz etmek olduğunu göstermeye çalışacağım. Ancak bunun için önce "Ataerki"den ne anladığımı açıklamama izin verin.

BİR "İKTİDAR ZİHNİYETİ" OLARAK ATAERKİ

1980'ler, ama daha çok da 1990'lı yıllarda feminist akademik çevrelerde ataerki konusunda yürütülegelen tartışmalar, kavramı açıklamak bir yana, giderek içinden çıkılmaz bir hale getirdi. Bu tartışmaları özetlemek gerekirse, kadınların üretim ilişkileri içerisindeki konularından, üreme ilişkilerindeki konularına doğru kayan bir eksende ataerki, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konularını (zaman ve mekan içerisindeki farklılıkları göz önünde bulundurarak ya da bulundurmuyarak) açıklamada başvurulan bir kavramsal çerçeve olmayı sürdürüyor (Kandiyoti, 1997). Ve de feminist perspektifler (radikal, liberal, sosyalist, Marksist...) ne denli çeşitliyse, ataerki tanımları da o denli çeşitlenmiş durumda. Ataerkiyi tarihsel olarak prekapitalist bir

çerçeveye konumlandırıp, günümüz kapitalist toplumlarında "(erkek) kardeşler sözleşmesi"yle ikame edildiğini öne sürenler de vardır, sermayenin küresel ölçekli birikimi ile ataerkini bağlantılıandıranlar da (Pateman, 1988; Mies, 1986).

Kavramı kadınların "evrensel" sayılabilecek ikincilliklerinin ve ezilmişliklerinin açıklanmasında yararlı bir analiz çerçevesi kabul edenlerden biri olarak, ben "Ataerki"nin özgül üretim ve/veya üreme ilişkileri terimlerinden daha çok, tabii ki bunlarla bağlantılı olan, ve her ikisindeki "başatlık/madunluk" ilişkilerini tanımlayan "İktidar" görünüşüyle bağlantılı olarak ele alınması gerektiği kanısındayım. Bu sözleri açıklamak için iki noktayı açıklığa kavuşturmak gerekiyor.

İlk olarak bu yaklaşım, ne ataerki, ne de onun tecessüm ettiği iktidar nosyonlarının "tarih-dışlaştırılması" ya da "bağlamsızlaştırılması" olarak görülmemeli. Hiç kuşku yok ki gerek iktidar, gerekse onun biçimlenişi olarak ataerki, tarih ve coğrafya içerisindeki seyr ü seferlerinden sayısız görünüşler edinmiştir, edinebilmektedir. Dahası bu görünüşlerin incelenmesi, karşılaştırılması da gerekli ve önemlidir. Ancak -ki bunu vurgulamak önemli-yeryüzünde nerede -en yalın tanımıyla bir grubun geri kalanlara iradesini dayatabilme yetisi anlamında- "İktidar" var ise, bunun "eril" karakterli olduğu teslim edilmeli. Bu, yalnızca iktidar konularının erkeklerce temellük edilmesi anlamına gelmez - istisnaî de olsa, tersi durumlar vardır; daha çok iktidar oluş tarzının "eril" olduğunu vurgulamaya çalışıyorum.

Bu söylediklerimden ayrı düşünölemeyecek ikinci bir nokta ise, -ki kanımca feminist ve pek çok post-yapısalcı yaklaşımın temel zaafını bu oluşturmaktadır- yeryüzünde ve tarih içerisindeki-sınıfsal, etnik/ırksal, cinsiyete dayalı-tahakküm ilişkilerinin kaynaklarının ayrıştırılmasının doğru olup olmadığı üzerinde yeniden düşünmenin vaktinin geldiğidir. Marksist "topyekunlaştırıcılığa" ya da "indirgemeciliğe" karşı son otuz yıldır, "sınıf" "etnisite/ırk" ve "toplumsal cinsiyet" ilişkilerindeki asimetrisinin, eşitsizliğin kaynaklarının farklı olduğu, "bunları birbirine indirgememek gerektiği" vurgulanıyor.⁴ Ben ise, tersi bir yol izleyerek, "ataerki" kavramının her üç eşitsizlik ilişkisinin ortak paydasına gönderme yapan, esnek ve uyarlanma gücü yüksek bir iktisadi/siyasal anahtar kavram olabileceği üzerinde durmak istiyorum.

Yalın bir anlatımla, ve tekrar etmek pahasına "muktedir" olmak, iradesini başkalarına dayatabilme yetisidir (siyasal veçhe) ve genellikle kaynaklar üzerinde denetim yetisine sahip olmakla bağlantılıdır (iktisadî veçhe). Tarihsel olarak sınıfların oluşumunu önceler - kabile toplumlarının pek çoğunda, yetişkin erkekler grubunun kabilenin ortak mülkleri (toprak ve sürüler) üzerinde denetim sahibi olmanın yanı sıra, kabilenin bütününe ilişkin kararları alma yetisini (kadınlar, çocuklar, kabileye kabul edilmiş yabancılar, hatta "savaşçı" olan evlenmemiş genç erkekler ... aleyhine) ellerinde topladıkları biliniyor: seçilebilen ilk "İktidar" konumu.⁵

Bu durum, Tillion'un (2006) terimlerine başvuracak olursak, hem "kayınbiraderler cumhuriyeti" hem de "kuzenler cumhuriyeti" için geçerlidir.⁶ (Tillion, 2006). Etnografik çalışmalar, kadınların "farklı ama eşit" konumda olduğu, yaşamlarını özerk bir tarzda belirledikleri tek toplumsal formasyonun avcı-toplayıcılar olduğunu göstermekte⁷; yani "mülksüzler"... Aynı zamanda korporat bir aile örgütlenmesini (soy grubu) gerektiren her türlü (kolektif ya da bireysel) "mülk", bir başka deyişle, kolektivite üzerinde karar alma yetisini gerektiren her türlü toplumsal örgütleniş, ("mülklerin" -toprak ve/veya sürüler- kolektif sahibi grubun biyolojik sürdürücüleri olarak) kadınların bedenleri üzerinde de karar almayı içeren "iktidar" konumlarının biçimlenmesine yol açmaktadır.

Şu halde, tohum halindeki "iktidar"ın, daha biçimleniş sürecinde iktisadî (ortak mülklerin tasarruf edilmiş biçimleri) ve toplumsal (kadın ve erkeklerin toplumsal konumlarının saptanması ve sürdürümü)'ü (bugün toplumbilimcilerin yaptığı üzere birbirinden ayırmaksızın) biçimlendirmeye ve denetlemeye yönelik olarak oluştuğunu, ve bu haliyle "eril" olduğunu söyleyebiliriz. Kabile toplumlarında mülkleri ve kadınların bedenlerini denetim altına alan rasyonel, bir ve aynı kaynağa dayanmaktadır ve erildir (kabilenin yaşlı erkeklerinin elinde toplanmış olması anlamında). "Ataerki"den kastettiğim, özetle bu.

Bir kez biçimlendikten sonra Ön Asya'da, özel mülkiyet hukukunu tesis eden ilk devlet formasyonlarının kabile toplumlarından devraldığı, tam da bu ("mülkiyet" nosyonuna içkin olan) eril denetim yetisidir. Şunu vurgulamak gerek: hiçbir devlet, işe "sıfırdan" başla(ya)maz, başlamamıştır da. Bir başka deyişle "krallık, (eski bir Sümer deyişinde söylendiği üzere) gökten in" memiş, yeryüzünde hal-i hazırda bulunduğu güç ilişkileri üzerinden biçimlenmiş, bu güç ilişkilerini yeniden tanzim ederek/dönüştürerek kurumsallaştırmıştır. Kaynakların kullanımının düzenlenmesinin yanı sıra belirli bir kesimin (ruhban, seküler-askerî önderler ya da işgalci bir kabile) elinde toplanması (özel mülkiyet) çoğunluğun bu kaynaklara erişiminin sınırlandırılması (tahakküm) ve mülklere erişimden uzaklaştırılmış kesimlerin ürettiği artıya el konulması (sömürü) anlamında devlet iktidarı için kabile toplumlarındaki eril yetke, işlevsel bir model teşkil edecek ve daha ilk site-devletlerde kodlanacaktır⁸. İşte bu anlamıyla devlet, oluşumu itibarıyla ataerkildir; bir iktidar zihniyeti olarak niteleyebileceğimiz ataerki, farklı devlet biçimleri arasında aktarılabılır bir niteliklidir.

Ataerki zihniyet sayesinde ki iktidar sahipleri toplumda güçlülerle güçsüzler arasında net bir sınır çizilemekte ve güçsüzler üzerinde bir çeşit "vesayet rejimi" tesis edilmektedir. "Güçsüzler", yani mülklerden, dolayısıyla da iktidar konumlarından dışlanmış olanlar (madunlar: kadınlar, gençler, çocuklar, köleler, serfler, özgür emekçiler...) bir çeşit "ergin-olmayanlar" kategorisi altında, her şeyi bilen, gözetken "baba"nın denetimine verilebilecektir.⁹

Şu halde ataerkini, tüm tahakküm ve sömürü biçimlerine eşlik eden, onları payandalayan ve bu biçimler

tarafından durmaksızın yeniden üretilen bir iktidar formu (daha doğru deyişle, "zihniyeti") olarak ele almak gerektiği kanısındayım. Bir başka deyişle, ataerki, toplumsal kesimler, sınıflar arasındaki eşitsizlik ve baskı ilişkileri tarafından sürdürülmektedir, hem Doğu'da, hem de Batı'da¹⁰...

KAPITALİST DEVLET "CİNSİYETSİZ" Mİ?

Burada, tarih içerisinde uzunca bir sıçrama yapıp "modern" (kapitalist) devletin, iddia edile geldiği üzere bu "eril iktidar" yükünden "soyunmuş" olup olmadığını tartışmasına girmek gerekiyor.

Bilindiği üzere liberal devlet kuramcıları, devleti "çelişkili çıkarlar arasında hakemlik konumundaki nötr bir kurum" olarak tanımlamaktadır; devletin "nötr" olması, onun toplumsal sınıflar karşısında "tarafsız" olduğu kadar/ölçüde, cinsiyetler ve cinsiyetle özdeşleştirilmiş değer yargılarından da arı olmasıdır (MacKinnon, 1989). Böyle kurgulanan bir devlet, erkek ve kadın yurttaşları (etnik ve/veya sınıfsal olduğu kadar) toplumsal cinsiyetlerinden "bağımsız", "soyut" kişiler olarak ele alacak ve onların "eşit" (ve de soyut) haklardan yararlanmasının güvencesini oluşturacak yönde işleyecektir.

Peki, "liberal" (kapitalist) devlet gerçekten de "cinsiyetsiz" midir? Onlarca yıllık feminist literatür böyle olmadığını gösteriyor. Modern devletin "cinsiyeti" konusundaki feminist saptamaları Connell'in özetinden aktaralım (Connell, 2005):

- Devlet, toplumsal cinsiyete ilişkin tüm bir iktidar yapısının çekirdeğidir. Felsefe ve siyaset bilimindeki geleneksel devlet kuramları toplumsal cinsiyet konusunda hiçbir şey söylemezler, çünkü yalnızca erkeklerin bulunduğu bir yerde, "farklılık"ın görünür olmadığı yerde toplumsal cinsiyeti göremezler. Ancak sadece erkeklerin mevcut olduğu yerde, güçlü bir toplumsal cinsiyet etkisiyle karşı karşıyayız demektir: kadınların topyekûn dışlanması!

- Devletin sınırları iyi belirlenmiş bir iç toplumsal cinsiyet rejimi vardır. Erkeklerin askerlik, polis, altyapı ve iktisadi kurumlar, kadınlarınsa sosyal hizmetler, sağlık ve eğitimde yoğunlaştığı güçlü bir cinsiyete dayalı işbölümü söz konusudur. Kadınlar siyaset yapıcılığından dışlanmış olmasa da, kadınların çıkarları erkeklerinkine göre daha çeper alanlarda temsil edilmektedir.

- Devlet toplumsal cinsiyet "yapmaya" yetilidir. Daha konvansiyonel bir deyişle, devlet, toplumsal cinsiyet sorunlarıyla ilgili siyasaları üretir. Bu siyasalar yürürlüğe konulduca, devlet, geniş toplumdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenler. Bu devletin yaptıklarının önemsiz bir vechesi değildir. Konuttan eğitime, ceza yasasına, askerliğe, pek çok siyasa alanını içerir. Bildik bir örnek, devletin nüfus siyasaları aracılığıyla cinselliğe müdahalesidir - bu siyasalar kimi zaman doğum kontrolü lehine (Çin), kimi zamansa aleyhine (Singapur) olabilmektedir.

- Bu faaliyet yalnızca mevcut cinsiyet ilişkilerini düzenlemekle kalmaz. Devletin faaliyeti aynı zamanda cinsiyet ilişkilerini *oluşturur* ve toplumsal cinsiyet kimliklerini biçimlendirir. Bunun önemli bir örneği, ondokuzuncu yüzyıl sonlarında baskıcı yasalar ve devlet-destekli tıp aracılığıyla "eşcinsel" kategorisinin yaratılmasıdır. "Koca" ve "karı" kategorileri de, evlilikten vergi politikalarına, kısmen devlet eylemi tarafından oluşturulmaktadır.

Hiç kuşku yok ki, Sümer krallığı gibi (liberal ya da değil) kapitalist devlet de, "gökten inmemiş"; hazır bulduğu (sınıfsal, etnik/ırksal, toplumsal cinsiyete değgin) "eşitsizlikler" üzerine yerleşip bunları kapitalizmin isterleri doğrultusunda dönüştürerek yeniden üretilmesinde etkin olmuştur. Bu eşitsizlikler, toprak sahibi-serf, kır-kent, zanaatkar-tüccar ve kadın-erkek arasındaki eşitsizliklerdir ve sömürgecilik emperyalizme doğru evrildikçe, "metropol-çeper", "Avrupa-Avrupa dışı" arasındaki devasa eşitsizlik bu asimetrilere eklenerek çaplarını genişletir. Dolayısıyla kapitalizm ve onun devleti, biçimleniş itibariyle "eril" olduğu kadar "kentli", "burjuva", "toprak sahibi", "tüccar/merkantil" ve "sömürgeci/Beyaz"dır da. Hiçbir "liberal hukuk" onu bu "yük"lerinden soyup "nötr/ tarafsız" kılamaz.

"ULUS" NEDEN DIŞI(L)DIR?

Ancak kapitalist devletin "eril"liği, ya da "ataerkil"liği, salt geçmişten devraldığı bir "arkaizm" değildir. Kapitalizm ataerkini bir yönüyle "güçsüz" ve "eşitsiz" kadın emekgücünü ucuz "girdi" olarak kullanma, kadınların istihdama katılma oranlarının düşüklüğünü ve "ev kadını" konumlanışını erkek istihdamı üzerinde bir baskı oluşturma, (erkek) işgücünün maliyetini düşürme (kadınlar işgücünün yeniden üretimini, yani ev işlerini boğaz tokluğuna gerçekleştirmektedir) olanakları açısından kendisine "uyarlı" bulmaktadır.¹¹ Bir başka deyişle kadınlar, Marksist literatürde pek çok vurgulandığı üzere, kapitalizm için ucuz ve yedek işgücü deposunu oluşturmaktadır. Bu durum, neo-liberal (küresel) kapitalizm koşullarında daha da vurgulu bir hal almıştır; örneğin özelleştirmeler ve "sosyal devlet" in tahribi, genel olarak emek kesimini örgütsüzleştirir ve sağlık, eğitim, sosyal haklar gibi alanlarda onları kendi başlarının çaresine bakmaya terk ederken, kadınların konumunu daha da kırılganlaştırmaktadır. Böylelikle kadınlar, bir yandan kısıtlanan kamusal fonların yükünü omuzlamak durumunda kalmakta, yani ev-içi yükleri ağırlaşmakta, bir yandan (iş bulabildiklerinde) en düşük ücretli, esnek zamanlı, geçici, her türlü güvenceden yoksun işlere yönlendirilmekte, bir yandan da -çoğunlukla STÖ'lerin insafına terkedilmiş bir toplumsal yaşam içerisinde- geçim koşulları güçleşen çekirdek ailenin, cemaatin ya da sokağın şiddeti karşısında yalnızlaşmaktadır¹²...

Ama bu kadar değil. Kadınlar kapitalist "ulus" devletin vazgeçilmez bileşeni "ulus"un biçimlenişinde de son derece önemli "simgesel" bagajı oluşturmaktadırlar. Birkaç bakımdan:

- Öncelikle, kadınlar "ulus"un biyolojik yeniden üreticileridir. Bu anlamda ister öjenik (ırk/ulusun "saf"lığının, "sağlıklılığı"nın sağlanmasına/ korunmasına yönelik: en çarpıcı örneğini Nazi politikaları oluşturmakta; ancak bundan ibaret değil. Örneğin ABD'nin güney eyaletlerinde 1970'lere dek "resmen" uygulanan zorunlu kısırlaştırmalar; daha çok azınlık kadınlarını hedef alan üreme kontrolü deneyimleri, vb. bu meyanda sayılabilir) ister Malthus'çu (bir devletin genel nüfus artışını sınırlandırma çabaları: Brezilya'da sezaryen yapılan kadınların %45'inin kısırlaştırılması; Hindistan'da erkekleri hedef alan vazektomi neredeyse tümüyle terk edilirken kadın kısırlaştırmalarının sürdürülmesi; Çin'de bir çocuktan fazlasını cezalandıran politikalar), ister çocuk ödenekleri, "kahraman annelik" payeleri vb. ile doğumu teşvik eden "çoğalmacı" politikalar olsun, kadın doğurganlığı, modern/kapitalist devletin doğrudan müdahale alanını oluşturmaktadır.

- Bunun yanı sıra, kadınlar, uluslar ve etnik/ulusal gruplar arasındaki sınırların yeniden üreticileridir. Dolayısıyla her devlet, "yurttaşlığın" hangi cinsiyet üzerinden aktarılacağı konusunda ayrıntılı mevzuatlar geliştirir. (Ana ve/veya babanın uyrukluluğu). Yanı sıra kadınlar, "ulus" içerisindeki "istenmeyen" grupların nüfuslarının azaltılmasına yönelik siyasaaların doğrudan hedefidirler. Yakın zaman önce "Türk Solu" adlı bir derginin, Türkleri Kürtlerle evlenmemeye, hızla artan Kürt nüfusa karşı "Türk kadınlarını daha fazla doğurmaya" çağırın yayınına hatırlamak yetecektir.¹³ Bir başka örnek ise, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde "beyaz" kadınların siyah erkeklerle cinsel ilişkiye girmesinin yasaklayan apartheid rejimidir.

- Kadınlar aynı zamanda ulusun ideolojik yeniden üretimi ve kültürünün aktarımını sağlamaktadırlar. Bu, "analık" rolünün bir işlevidir; modern devlette "sosyalleşme" işlevi her ne kadar eğitim kurumları aracılığıyla büyük ölçüde devlet tarafından üstlenilmiş olsa da, kadının monogamik (tek-ekli) ve neolokal (yeniyerli: evli çiftin ebeveynlerinden ayrı, kendi "yuva"larını kurması) "çekirdek aile" içerisinde çocukların yetiştiriciliği rolü yüklenmesi, büyük ölçüde süregitmektedir. Devlet resmî (ya da resmen denetlediği) eğitim kurumları genç yurttaşını formel olarak biçimlendirirken, çekirdek aile, ama özellikle kadın bu formasyonun, tarihsel, moral, kültürel içeriğini sağlamaktadır. Ancak kadının kültürel taşıyıcılığı, tanımı gereği birden fazla etnik bileşenden oluşan ulus-devletlerin kültürel homojenleşme tasarımları açısından bir sorun oluşturur. Bu bağlamda, "Kardelenler", "Haydi Kızlar Okula" gibi özellikle Kürt bölgelerindeki kız çocukları formel eğitim süreçlerine katmaya yönelik devlet-destekli projeler, Kürt etnisitesinin kültürel aktarım kanallarına yönelik bir müdahale olarak da değerlendirilmelidir.

- Kadınlar, etnik ve/veya ulusal kültürlerin yalnızca aktarıcıları değil, aynı zamanda gösterenleridir de. Pek çok ulusal kuruluş mitosu, yüceltilmiş kadın (s)imgelerini içerir. [Fransa'nın ulusal simgesi Marianne, ABD'nin Özgürlük Heykeli, Kurtuluş Savaşı'nda cepheye sırtında

mermi taşıyan Elif (ya da Ayşe, Satı, vb.) Kadın...] Dahası, kolektif muhayyilede çoğunlukla "eril" olarak tasarlanan Devlet'e karşı "Vatan" ve de "Millet" dışıl birer tahayyüldür.¹⁴ Bu, devlet-vatan/millet ilişki ve yükümlülükler alanını "doğallaştıran" bir mecazdır. "Ailenin Babası" olarak devlet, "kadın ve çocukları"na karşı koruyuculuk ve kollayıcılık ile yükümlüdür. Kadın ve çocuklara düşen ise, itaat, onurunu koruma, sabır ve özveridir...¹⁵ Böylesi bir imgelem, erkeklerin (sürekli yeniden üretilen - "kışkırtılan" mı demeli?) "kabilesel içgüdüleri"ni (kadın ve çocukların korunması/savunulması) stratejik enerji kaynaklarının ele geçirilmesi, askerî-sınai kompleksin işlerliğinin (dolayısıyla da karlılığının) sürdürülmesi; sermaye birikim modellerindeki tikanıklığın aşılması, yeni pazarları ele geçirilmesi gibi, hiç de "kabilesel" olmayan hedefler doğrultusunda harekete geçirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan devlet'in "millet"ini inşa ve girişimi ve seferber edebilme yetisi olarak milliyetçiliğin hemen her zaman eril bir dil ve simgesellikle yüklenmesi, şaşırtıcı olmamalı.¹⁶

- Ve nihayet kadınlar ulusal, iktisadî, siyasal ve askerî mücadelelerin katılımcılarıdır.¹⁷

Buraya kadar, modern (kapitalist) devletin "ataerkil"liğini sürdürmesinin salt kapitalizmin mantığına özgü iktisadî gerekçelerden (kadın işgücünün ucuzluğu, marjinalliği vb.) kaynaklanmadığı, kapitalizm, devlet, ulus (ve oluşturucuları: etnik gruplar, sınıflar) arasında, cinsiyet rollerine dayandırılan bir dizi simge yüküyle tahkim edilmiş karmaşık ilişkilerin var olduğunu umarım açıklayabildim. Şimdi dilerseniz, bu ilişkileri T.C. Devleti bağlamında irdelemeye çalışalım...

ERKEN CUMHURİYET'İN İSLAM İLE DANSI

Kurucu elit tarafından Osmanlı-İslam nizamından köklü bir "kopuş" olarak tasarlanan T. C. Devleti'nin, yurttaşlık hakları, özellikle de kadınlık hukuku söz konusu olduğunda İslamî bir paternalizme nasıl sarıldığını izlemek, ilginçtir. Böylelikle,

"1926'da kabul edildiği zaman kadın haklarında devrim yaratan Medenî Yasa; kadını evleninceye kadar kendi kararlarını alma hak ve sorumluluğuna sahip tam ehliyetli bir birey olarak kabul ederken evlenmekle bu haklarının büyük kısmını elinden alarak bir çeşit sınırlı ehliyetli konumuna sokmaktadır. Evlilik birliğine ilişkin hiçbir konuda tek başına karar alamamaktadır. Evi, çocukları, hatta kendi malları hakkında bile tüm hak ve sorumluluklar kocaya aittir. Medeni yasa evli kadını, kendi kararlarını alamayacak, bunların sorumluluğunu taşıyamayacak, kocasının yardımına muhtaç bir varlık olarak görmektedir.

(...) Eşlerin evlenme isteklerini beyan edecekleri makam, kocanın ikametgahı belediyesidir. Bu hükümler kadın kimliğini kaybetmeye başlamakta, artık yasal işlemlerini kocanın ikametgahında yapmaktadır. Evlenmeyi kabul ettiği anda kendi soyadını kabul etmekte

evleninceye kadar varolan kimliğini evlenme kararı ile geride bırakmaktadır.

Eşlerin ortak yaşamını yürütecekleri konutu seçme hakkı kocaya bırakılmış, kadına bu konuta bir söz hakkı tanınmamıştır.

Aile reisliği diye bir kurum yaratılarak aile içinde hiyerarşik bir yapı oluşturulmuş, bu yetki de kocaya verilerek aile ile ilgili tüm konularda karar alma hak ve yetkisi kocaya bırakılmıştır. Bu kararlar evin seçiminden ortak malların idaresine, ortak çocuklarla ilgili konularda karar almaya değin uzanmaktadır. Kadını kocasının yardımcısı olarak kabul etmiş ama her konuda son sözü söyleme hakkı kocaya bırakılmıştır.

Birliği kocanın temsil edeceğini, kadının ailenin sürekli ihtiyaçları bakımından temsil yetkisine sahip olduğu kabul edilmiş, ancak bu yetkiyi genişletme ve daraltma konusunda kocayı yetkilendirdiği için kocanın kadına tanıdığı bir lütuf niteliğini almaktadır.

Yasal mal rejimi olarak mal ayrılığını kabul ederek her eşin birliğe getirdiği ve sonradan edindiği malların kendisine ait olduğunu öngören bu rejim hep kadın aleyhine işlemiş, evlilik süresi içinde edinilen tüm mallar kocanın malları olarak algılanmış ve benimsenmiştir. Evlilik birliği içinde kendi katkıları ile edinilen mallar, (...) aile reisliği kurumunun varlığı sonucu kocanın mülkiyetinde olduğundan, evlilik birliği sona erdiğinde, kadının bu mallar üzerinde bir hakkı söz konusu olmamaktadır." (Asma, 1996).

Bir kez daha, altını çizerek söylüyorum; bu satırların yazılış tarihi 1996'dır; ve kadın hukukçuların Medenî Kanun'da eleştirdiği hükümlerden bazıları, ancak (kadın çevrelerinin, özellikle de kadın hukukçuların çabaları sonucu) bu tarihten sonra değiştirilmiştir.

Benzer şekilde, TCK'da cinsel suçları [ırza geçme, küçükleri baştan çıkarma, "iffete taarruz", kız, kadın (??) ve erkek kaçırmak, fuhşiyata teşvik, vb.] düzenleyen hükümler, 2004 yılına kadar "Adab-ı Umumiye ve Nizam-ı Aile (Kamu Adabı ve Aile Düzeni) Aleyhine Cürümler" arasında sayılmakta, bir başka deyişle, kadının "habeas corpus"u, ancak aile kurumunu ilgilendirdiği ölçüde devletin ilgi (ve koruma) alanına dahil olabilmekteydi.

Bir başka deyişle "laik" Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kadın yurttaşlarını, bağımsız bireyler olarak değil, erkeklerin "karılar"ı, babalarının "kızlar"ı olarak ele alan bir anlayış çerçevesi içerisinde ele almak eğilimindedir - bu zihniyetin günümüzde dahi fazla değişmediğinin tanığı, Prof. Dr. Ergun Özbudun tarafından hazırlanan "sivil" Anayasa taslağında, kadınların bir kez, o da çocuklarla birlikte "korunmaya muhtaçlar" kategorisi içerisinde anılmasıdır.¹⁸

Bu durum, yurttaşlık ölçütünü zımnen ama fiilen "Müslüman olma" çerçevesinde kurgulamış bir devlet açısından pek de şaşırtıcı değildir (Türkiye'deki Hıristiyan

azınlıkların nüfusunu azaltarak Müslümanların sayısını çoğaltmaya yönelik sistemli katliam, mübadele ve göç; gayrimüslim azınlıkları "izlenmesi gereken yabancılar" kategorisine yerleştiren güvenlik politikalarından söz ediyorum). Gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti devleti, İslam ile bir "kopuş-süregenlik" diyalektiği içinde yalpalayagelmıştır.

Kadınların toplumsal konumları söz konusu olduğunda, her ikisi de (farklı rasyonallerden kalkınarak da olsa) ataerkil zihniyete dayalı laik T.C. Devleti (ve onun milliyetçiliği) ile İslam'ın "nerede" farklılaştığını kestirmek, yer yer oldukça güçleşmektedir. Örneğin, M. Kemal Atatürk'ün,

"Her aşamada olduğu gibi toplum yaşamında da işbölümü vardır. Bu genel işbölümü arasında kadınlar kendileriyle ilgili görevleri yapacakları gibi, aynı zamanda toplumun refahı, mutluluğu için gerekli olan ortak çalışmaya da katılacaklardır. Ev işleri kadının en ufak ve önemsiz görevidir. Kadının en büyük görevi analıktır."¹⁹ sözleri ile Muhammed Peygamber'e atfedilen "Cennet anaların ayakları altındadır" mealindeki hadis arasındaki fark, oldukça muğlaktır. Yine Şerifsoy (2000) her gün ilköğretim öğrencilerine okutulan "And" ile, din kitaplarındaki "Allah buyruğu" arasındaki paralellığe dikkat çekiyor (Şerifsoy, 2000):

"Büyüklerimizi saymak, küçüklerimizi sevmek vazifemizdir. Allahımızın, Peygamberimizin bize buyruğudur. Büyüklerini saymayan ve küçüklerini sevmeyenlere Peygamber efendimiz 'Bizden değildir!' diyor. Müslüman hiçbir zaman büyüklere saygısızlık, küçüklere şefkatsizlik göstermez. Biz saygısız ve şefkatsiz olmaktan çok korkarız."

Şerifsoy'un (2000) 1930'lu yılların bir "Aile Bilgisi" ders kitabından yaptığı bir alıntıyı daha aktaralım (Şerifsoy, 2000): "Ev kadınının bütün düşünceleri erkeğini ve çocuklarını temiz, rahat ve kutlu yaşatmaktır, bunun için kendisinde bazı sıfatlar bulundurmalıdır. Ev kadını bu sıfatlarla darlığı bolluğa, bolluğu da zenginliğe çevirebilir:

1) göz yumucu olmak: küçüklerin ufak tefek kusurlarına karşı, ama zayıflık göstermeden;

2) ihtiyatlı ve tutumlu olmak: yerli malı kullanmak; evde gelir sıkıntısı varsa kadınların ve genç kızların evleri dışında çalışarak gelir sağlamaları;

3) güler yüzlü olmak: fizyolojik noktasından güler yüzlülük, vücudun sağlam olmasından gelir. Şu halde bir genç kızın ödevlerinden biri de vücudunu idmanla sağlamlaştırmaktır;

4) metin olmak: hizmetçi ve çocuklar karşısında sözünden dönmemek;

5) bilgili olmak: kadınlar fikir ve ahlakça yükselmedikçe kurdukları aile yuvasına ve sosyeteye karşı faydalı birer

uzuv olamazlar... Kadın erkek gibi düşünmek, bilmek ve başına buyruk yaşamak ister. Bunlar ancak zekasının yükselmesi ile imkanı olabilir; yoksa saygıdeğer bir ana, sözü geçen bir ev kadını ve hakkını koruyabilen bir insan olamaz;

6) ikramcı olmak: Ev kadını erkeğine ve çocuklarına ruhunun ince duygularını gösterebilmek için onların hoşlarına giden şeyleri bilip yapmalıdır. Bu sıfat kendisinin değerini artırır;

7) hırçın olmamak: erkeğin hoşgörüsüzlüklerine ve hizmetçiye karşı sinirlenmemek;

8) yumuşak huylu ve alçakgönüllü olmak;

9) doğru düşünceli (tedbirli) ve korkusuz olmak (cesur)".

Erken Cumhuriyet'in bu "kadınlık ideali"ni, birkaç ayrıntı (kızların idman yapması, yerli malı kullanmak gibi) dışında, herhangi bir "İlm-i hal"de de görmek mümkündür. Örnek mi?:

"Bir millet erkeği ile terakki eder. Fakat bu terakkiyi kadın ikmal eder. Terakki ve yükselmelerin kuvvetli unsuru erkek, tamamlayıcı unsuru da şüphesiz kadırdır. (...) İyi ve mazbut bir aile topluluğu, dünyada ve ahirette saadete eren topluluklardır, erkeksiz terakki olmaz. Kadınsız terakki ise eksik olur. Kadının kemal ve fazilete erişmesiyle millet de kamil ve fazıl olur. Kadın iman, ahlak ve terbiye bakımından düşük olursa o millet de geri ve düşkün olur. (...) Aile ocağının, dolayısıyla topyekün milletin huzuru ve saadeti, aile yuvasının saadetine bağlıdır. Zira millet fertlerden teşekkül eder. Binaenaleyh, milletin kaynak ve esası olan aile yuvasının iyi yetişmesi ve yetiştirilmesi, en başta gelen vecibelerdendir." (Uysal, 1978).

"Bir hanede reis mevkiinde olan zevce ile, müdire mevkiinde bulunan zevce, olanca emellerini, mesailerini yekdiğerinin ve aileleri efradının huzur ve istirahatleri noktasına atfetmelidirler. Bu emellere, bu mesailere muhalif görünen cümle uygunsuzluklardan, yolsuzluklardan birbirlerini halisane, iyilikle ve kızmadan haberdar edip bir hatanın, bir fenalığın, bir zararın en yakın yoldan önünü almaya çalışmalıdırlar. (...) Her halde sükût ve mülayemeti kabul edecek kadındır. Kadının hal ve mevkiinin icabıdır. Çünkü erkek Şer'an da, aklen ve adeten de kadına karşı daha nüfuzlu olduktan başka, kadının tabiatı icabı mevki-i nezaketi de yavaşlık ve yumuşaklık icabettirir." (Faik, 1990).

"Kadın, erkeğine daima hoş ve sevimli görünmenin yoluna bakmalı, onu soğutacak, dışarıya baktıracak hallerden sakınmalıdır. Bu da şunlarla hülasa olunabilir: Zevcine daima muhabbet ve muvafakat arzetmek. Tatlı söz, gülyüz ve cazip muameleler ibraz etmek. Onun haz duyduğu ve hoşlanmadığı şeylere dikkat edip mizacını iyi idare etmek. Sünepelikten, pasaklılıktan sakınıp karşısına mümkün mertebe temiz elbise ve kıvrak endam ile arz-ı vücüt etmek." (Faik, 1990).

"Kadına kocasının evinden ancak onun izni olduktan sonra yedirmek helal olabilir. Meğer ki bozulmasından korkulan yaş yiyeceklerden olursa... Eğer kadın kocasının rızasını aldıktan sonra yemeğinden yedirirse, kocasına yazılan ecir kadar, kendisine de ecir yazılır. Eğer onun izni olmaksızın yedirirse, yedirilenin ecri kocaya yazılır. Günahı ise kadına..." (Hadis) (Arslan, 1975).

"(Çocuk) terbiye devrine gelince bu devirde anne en mukaddes, en dikkat edilmesi gereken bir vazife karşısında bulunur. Zira çocuk gayb aleminden görünürler alemine geldiği zaman vicdanı bütün suretlerden hali, nefsi ayıplardan azade olduğu gibi kendisine sunulan her türlü süreti asıl şekliyle alma kabiliyetine sahiptir. (...) İşte kadının vazifesi nevine has olan kemali budur." (Vecdi, 1979).

Sanırım İslam (yorumcuları) ile Cumhuriyet kurucularının, mevzu kadınların konum ve görevleri olduğunda ortak bir dile (ve mantığa) başvurduklarını göstermeye bu kadarı yeter.

Bu koşutluğa dikkati çekmek, hiç kuşku yok ki, İslamiyet'in "kadın projesi" (ki tarih ve siyaset ötesi böyle bir projenin varlığından söz etme olanağı yoktur) ile Cumhuriyet'in tahayyülünün bir ve aynı olduğunu söylemek anlamına gelmez. Ancak her iki egemenlik anlayışının da kadınların (beden ve emek güçlerinin) denetlenmesi açısından benzer iddialara sahip olduğu ve bu iddiaların devlet üzerinde denetim mücadelesi veren (farklı ethos'lardan beslenen) iki kesim arasında bir "çatışma alanı" oluşturduğu ileri sürülebilir.

Günümüzde türban (ya da daha doğru deyişle tesettür/örtünme), bu çatışma alanlarından birini oluşturuyor. Laik cumhuriyetçilerin hakkını teslim etmek gerek: "Türban, bir siyasal simge"dir. [Tıpkı tayyör, şapka, bayrak, Atatürk posterleri vb. gibi...] Liberal ya da değil, tüm İslami referanslı parti ve kesimlerin onu kamusal alana dahil etme girişimleri, kadınların "bireysel özgürlükleri"ne olan teveccühlerinden çok, İslam'ı (kendi İslam'larını) kamusal alanda görünür kılama gayretlerinin bir ifadesidir. Bir siyasal mücadele üslubu olarak bu, anlaşılabilir; ancak sorulması gereken, İslam esinli siyasal çevrelerin bu girişimlerinde neden kadınları "koçbaşı" olarak kullanırken, erkeklere neredeyse sınırsız bir "takiyye" hakkını tanıdıklarıdır. Kravatlı, takım elbiseli, matruş (ama İslamcı) erkekler "kamusal alan"da ellerini kollarını sallaya sallaya boy gösterirken, kadınlar türbanlarıyla savaş hattına sürülmekte, hedef tahtasına yerleştirilmekte, "şeytanlaş(tırıl)makta", eğitim hakları ellerinden alınmaktadır. Dahası bu, iki cephenin erkeklerinin onayıyla olmaktadır. (Örneğin askeri erkan, "irtica tehdidi" olarak niteledikleri akımların erkekleriyle aynı mekanlarda boy göstermekten imtina etmiyor. İtirazi "tesettürlü kadınlar"la aynı karede yer almaya...) Kadınlarının siyasal mücadelelerinin de sayesinde siyasal temsil alanlarını genişleten dinsel esinli hareketler ise, vitrinlerine "başı açık" kadınları yerleştirmede bir beis görmemektedirler.

DİPNOTLAR

1 Gilles Deleuze.

2 Aksi yöndeki, yani Türkiye'de kadınların haklarını uzun mücadeleler sonunda kazandığı yolundaki, büyük ölçüde Serpil Çakır'ın (1994) çalışmasına dayanan ya da onun ve tarafından dile getirilen iddialar, kanımca "olgularla dilekleri birbirine karıştırma" zaafıyla yüklüdür (Çakır, 1990). Hiç kuşku yok ki Osmanlı'nın son dönemlerinde kimi kadın eylemlilikleri (dernekler, yayımlar vb.) olmuştur, ancak bunları Osmanlı'nın son dönemlerindeki "teceddüt" dalgasını etkilemek bir yana bu dalganın "artçıları" olarak değerlendirmek daha doğru gözükmektedir. Bu konuda bkz. Kandiyoti (1989 ve 1997).

4 "Sınıf hareketlerinin hem erimi hem de siyasal kapsamı konusunda giderek artan bir amnezi söz konusu; esas olarak işyerinde ortaya çıkan ve günümüzün sınıf üretim sistemi tarafından büyük ölçüde aşılış olan iktisadi çıkarlara ilişkin mücadeleler olarak anımsanıyorlar. Onların ölümü, kimi analizcilere göre (Escobar; Touraine), enerjilerin siyasal mücadelenin, özellikle etnik sorunlar etrafında (yoğunlaşan -ç.) daha karmaşık ve farklılaşmış biçimlerine, 'yeni toplumsal hareketler'e yönelmesine olanak sağladı." (Pratt, 2003).

5 Bu anlatının kabile toplumları arasındaki bölgesel ve yapısal farklılıkları gözardı etmek gibi bir zaafı yüklü olduğunun bilincindeyim. Bunlardan anayanlı ya da atayanlı olanlar, anayanlı/atayerli, ya da atayanlı/anayerli almaşıklar, geçimlerini küçük ölçekli (horticulture), geniş ölçekli (agriculture) tarım ya da hayvancılıkla sağlayanlar vb. arasındaki farklılıkları göz önünde bulunduran, yerel-ekolojik uyarlanmalarla incelenmiş bir tahlil hiç kuşku yok ki çok daha anlamlı ve doyurucu olacaktır. Ama bu yazının amacı bu değil.

6 Marcel Mauss'un öğrencisi, Fransız etnolog Germaine Tillion, içevlilikçi (endogamik) yapısı nedeniyle Akdeniz havzası toplumlarını, hem antropologların çoğunlukla incelediği kadın takasına dayalı dışevlilikçi "yaban" toplumlardan, hem de üyeliğin "modern" bir devletin yurttaşları olmakla tanımlandığı "yurttaşlar cumhuriyeti"nden ayırt ederek, üretkenliği görece gelişkin tarım teknikleriyle artmış, dolayısıyla da emek-güçü ihtiyacı yüksek Akdeniz toplumları içevlilikçiliğini toprak mülkiyetinin parçalanmamasına yönelik kaygılarla açıklar.

7 Bkz. Rosaldo ve Lamphere (der.) (1974), Sanday (1981) ve Lerner (1986).

8 Sümer ve Babil yasaları, bu açıdan çarpıcı örneklerle doludur. Bkz. Tosun ve Yalvaç (1975)

9 Örneğin "proleter" sözcüğü, Latince "çocuk / evlat" anlamındaki "proles" den gelmektedir. Öte yandan, tüm bir sömürgecilik tarihi, sömürge halklarını "yetişkin" saymayıp vesayet (devlet ve/veya kilise) altında tutan hukuksal sistemlerle tahkim edilmekteydi...

10 Bu konuyu daha önce pek çok vesileyle tartıştım. Örneğin bkz. Özbudun, Sarı ve Demirer (2007)'de yer alan yazılar.

11 Bu konuda bkz. Özbudun, Demirer ve Demirer (2000); Özbudun, Sarı, Demirer (2007).

12 Örneğin tanınmış Fransız feminist sosyolog, Ulusal

Bilimsel Araştırmalar Merkezi yöneticisi Christin Delphy, Kanada'da yayınlanan *Le Devoir* gazetesinde yayınlanan röportajında, "fuhuşun yasallaştırılması, pornografinin sıradanlaştırılması ve kadın tacirlerine ilişkin yasalar gibi kadına muamele alanında artan kötüleşme"ye vurgu yaparak kadınların "feminizmin soluğunun kesildiğine" inandırılmasından yakınıyor. ("Kadına Muamelede Geriye Dönüş Var", *Gerçek Demokrasi*, 11 Ekim 2007, s. 2)

13 Bir başka Türk ırkcısı ise, Kürtlere şöyle sesleniyor: "Siz hem kendi iradenizle, hem bazı iç ve dış güçlerin kışkırtması ile Türkleri azınlıkta bırakabileceğinizi zannederek, dünyanın çocuğunu yapacaksınız, sonra onları sokağa bırakıp, terörist ve KAPKAÇÇI olmasına seyirci kalacaksınız, arkasından Türkiye'nin ekonomisinin bozulmasında en büyük etkenlerden biri değilmiş gibi, yazılı ve görsel basında ağlayarak, biz açız deyip, bir ve ikiden fazla yaptığınız sekiz on çocuğun gelirini, VERGİSİNİ BİZDEN; Orta sınıf Türk köylüsünden, işçisinden, memurundan, esnafından utanmadan isteyerek almaya kalkacaksınız. Hem de 'TÜRK BAYRAĞINI' Mersinde yerden yere vurup, sürükleyerek. Hiç kimse devletin, kamuoyunun ve sağduyunun kabul etmeyeceği bir biçimde üstelik kanunlara karşı gelerek ÜREYİP yurdumuzun siyasî, demografik, sosyal ve ekonomik düzenini bozmaya kalkamaz." (Tozkoparan, 2007)

14 Latin kökenli dillerde devlet eril ("le", "el", "il"), vatan ve millet ise dişil ("la") sözcüklerdir.

15 Anlamli örnekler için bkz. Altınay (der.) (2000).

16 "Cynthia Enloe çarpıcı kitabı *Bananas, Beaches and Bases*'da 'milliyetçilik tipik olarak, erkekleştirilmiş hafızadan, erkekleştirilmiş aşağılanmadan ve erkekleştirilmiş umuttan doğmuştur' gözlemini yapıyor. Enloe'ya göre kadınlar, milliyetçi hareketlerde ve çatışmalarda küçük, çoğunlukla da sembolik rollere indirgeniyorlar: Ya ulusun korunup yüceltilecek ikonları oluyorlar, ya da ele geçirilip aşağılanacak savaş ganimetleri. Her durumda gerçek aktörler, özgürlüklerini, namus ve şereflerini, vatanlarını ve kadınlarını koruyan erkekler oluyor." (Nagel, 2000, Altınay içinde)

17 Kadınlar, etnisite/ulus ve devlet arasındaki ilişkilerin pek çok araştırmacı tarafından benimsenen bu dökümü, Yuval-Davis ve Anthias (1989) tarafından yapılmış, Yuval-Davis (2003) tarafından geliştirilmiştir.

18 "Gelelim kadın erkek eşitliği ve pozitif ayrımcılık meselesine. Bir önceki anayasada devlete kadın-erkek eşitliğini sağlama yükümlülüğünü getiren 10. madde bu taslakta 'unutulmuş'. Bunun yerine, gerekçesinde pozitif ayrımcılık ibaresinin geçtiği 9. madde getirilmiş. Bu maddede kadınlar, engelliler, yaşlılar ve çocuklarla birlikte 'korunmaya muhtaç' olanlar kategorisine dahil ediliyor. Çalışma yaşamına katılım bağlamında da aynı biçimde tanımlanıyor kadınlar. Kadınları mağdur varlıklar, pozitif ayrımcılığı da bu mağduriyete karşı bir koruma olarak gören bir zihniyetle karşı karşıyayız." (Gülner Acar-Savran, "Taslakta Cinsiyetçilik", *Birgün Pazar*, 14 Ekim 2007, s. 11.) Ayrıca bkz. Hülya Gülbahar (Ka-Der başkanı), "'Genel Ahlak' Cenderesiyle Karşı Karşıyayız", (*Birgün Pazar*, 14 Ekim 2007, s. 10).

19 Aktaran Şerifsoy (2000).

KAYNAKLAR

- Altınay, A. (der.) (2000). *Vatan, Millet, Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, Ali (1975). *Kadınlara Hitap, Hadis'i Şerifler*. İstanbul: Arslan Yayınları.
- Asma, T., Kaynak, H. Tarakçı M.F. (1996). "Medenevi Hukuk ve Kadın", *Çağdaş Hukuk* (Çağdaş Hukukçular Derneği Merkez Yayın organı, yıl 4/5, sayı 46-49; Mart-Haziran 2006, *Kadın Hukuku Dosyası* içinde).
- Connell, R. W. (2005). *Gender*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Çakır, S. (1991). "Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını", *Kadınlar ve Siyasal Yaşam. Eşit Hak-Eşit Katılım* içinde. ÇYDD yayını. İstanbul: Cem Yayınları.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Faik, M. (1990). *Aile Saadeti*, İstanbul: Bedir Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1989). "Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?", N. Yuval-Davis ve F. Anthias (der.) *Woman-Nation-State* içinde. Londra: Macmillan.
- Kandiyoti, D. (1997). *CariyelerBacılar Yurttaşlar*. Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- MacKinnon, C.A. (1989). *Toward a Feminist Theory of State*. Londra: Harvard University Press.
- Mies, M. (1991 [1986]). *Patriarchy and Accumulation on a World Scale - Women in the International Division of Labor*, Londra, New Jersey: Zed Books.
- Nagel, J. (2000). "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulus İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik", A. Altınay (der.), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbudun, S. (1994). *Türkiye'de Kadın Olmak. Bir Toplumsal Dönemeç Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Yazın Dergisi Yayınları.
- Özbudun S., Demirel, T., Demirel, Y. (2000). *Kadın Yazıları*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Özbudun S., Sarı, C., Demirel, T. (2007). *Küreselleşme, Kadın ve 'Yeni' Ataerki*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press.
- Pratt, J. (2003). *Class, Nation and Identity. The Anthropology of Political Movements*. Pluto Press.
- Rosaldo Z. M., Lamphere, L. (1974). "Introduction", Z. M. Rosaldo ve L. Lamphere (der.), *Women, Culture and Society*. Stanford University Press.
- Sanday, P.R. (1981). *Female Power and Male Dominance: On the Origins of Sexual Inequality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şerifsoy, S. (2000). "Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950", A. Altınay (der.), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tillion, G. (2006). *Harem ve Kuzenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tosun, M., Yalvaç, K. (1975). *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Saduqa Fermanı*. Ankara: TTK yayınları, VII:
- Tozkoparan, C. (2007). *Buduncu Gelecek*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Uysal, M. (1978). *İslamda Tesettür ve Haya*, İstanbul: Uysal Yayınları.
- Vecdi, M. F. (1979). *Müslüman Kadını*. (Tercüme: Mehmet Akif Ersoy). İstanbul: Sinan Kitabevi.
- Yuval-Davis, N. (2003). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yuval-Davis, N., Anthias, F. (1989). *Woman-Nation-State*. Londra: Macmillan.